PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

233

Funkcjonowanie unii gospodarczej i walutowej w teorii i w praktyce

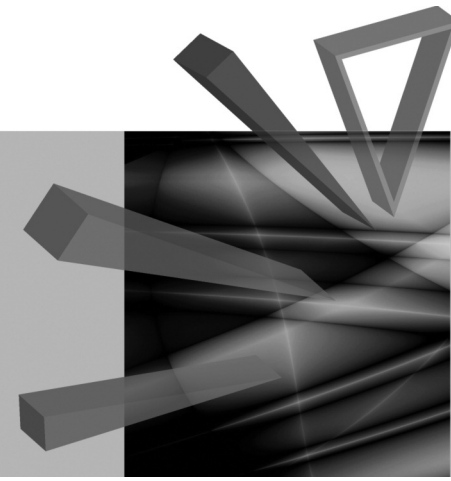

pod redakcją
Jana Borowca
Krzysztofa Bieguna

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzent: Henryk Ćwikliński

Redaktor Wydawnictwa: Barbara Majewska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities http://cejsh.icm.edu.pl
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiejkolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-204-8

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp 7

Iwo Augustyński, Zmiana ryzyka systematycznego na polskim rynku jako skutek globalnego kryzysu finansowego. Analiza największych krajowych spółek 9
Bernadeta Baran, Europejski Mechanizm Stabilizacyjny – geneza i przesłanki pomocy finansowej dla krajów strefy euro 20
Krzysztof Biegun, Synchronizacja cykli koniunkturalnych Polski i strefy euro – warunek czy skutek procesu integracji monetarnej? 35
Jan Borowiec, Synchronizacja cykli koniunkturalnych w strefie euro 48
Ewa Pancer-Cybulska, Agata Surówka, Wewnętrzne zróżnicowanie wydatków socjalnych w Unii Europejskiej i strefie euro 59
Jarosław Czaja, Zmiany udziału polskiego złotego w obrotach na rynkach walutowych 77
Magdalena Pronobis, Michał Pronobis, Wpływ transferów unijnych na kurs walutowy i politykę pieniężną w Polsce po 2004 roku 89
Michał Pronobis, Bańki spekulacyjne a reakcja banków centralnych: zmiany percepcji roli polityki pieniężnej w następstwie kryzysu 2007-2009 103
Marta Wajda-Lichy, Wyzwania w zakresie reform rynków pracy w krajach strefy euro jako konsekwencje kryzysu finansowego 2007-2009 118

Summaries

Iwo Augustyński, Change in systematic risk on the Polish market as a result of the global financial crisis. Analysis of the biggest Polish companies 19
Bernadeta Baran, European Stability Mechanism − economic reasons of financial support 34
Krzysztof Biegun, The synchronization of business cycles between Poland and the euro area − a condition or result of the process of monetary integration? 47
Jan Borowiec, Synchronization of business cycles in the euro area 58
Ewa Pancer-Cybulska, Agata Surówka, Internal diversity of social expenditures in the European Union and euro zone 76
Jarosław Czaja, The changes of Polish zloty turnovers share on currency markets 88

Magdalena Pronobis, Michał Pronobis, EU transfers and their impact on monetary policy and exchange rate in Poland after 2004 102
Michał Pronobis, Asset price bubbles and monetary policy response – changes in thinking about the role of central banks after the financial crisis 2007-2009 117
Marta Wajda-Lichy, Challenges for labour market reforms in the euro zone countries as consequences of financial crisis 2007-2009 133

PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU nr 233
RESEARCH PAPERS OF WROCŁAW UNIVERSITY OF ECONOMICS
Funkcjonowanie unii gospodarczej i walutowej w teorii i w praktyce ISSN 1899-3192

Marta Wajda-Lichy
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

WYZWANIA W ZAKRESIE REFORM RYNKÓW PRACY W KRAJACH STREFY EURO JAKO KONSEKWENCJE KRYZYSU FINANSOWEGO 2007-2009

Streszczenie: W artykule przedstawiono analizę głównych obszarów dostosowań rynku pracy krajów strefy euro po kryzysie finansowym. Wśród krajów strefy euro istnieje silne zróżnicowanie poziomu elastyczności rynków pracy. Płace nominalne, silna pozycja związków zawodowych, ochrona zatrudnienia oraz niska produktywność pracy hamują w niektórych krajach UGW procesy dostosowawcze. Kraje, które wcześniej przeprowadziły reformy rynku pracy, doświadczyły niższych kosztów recesji i szybciej odnotowały poprawę koniunktury po 2009 r. Doświadczenia te zdają się potwierdzać teorię ekonomii, która wskazuje, że gospodarki o sztywnych mechanizmach dostosowawczych bardziej cierpią z powodu wstrząsów gospodarczych, szczególnie gdy są członkami unii walutowej.

Słowa kluczowe: reforma rynków pracy, elastyczność rynku pracy, integracja gospodarcza.

1. Wstęp

Kryzys finansowy, który w literaturze przedmiotu początkowo określany był mianem kryzysu *subprime*, najczęściej odnoszony jest do okresu 2007-2009, jednak jego reperkusje rozciągają się na kolejne lata. Implikacje zakłóceń na rynkach finansowych, zmieniające się wraz z kolejnymi fazami kryzysu, wskazują na konieczność przeprowadzania analizy powyższej problematyki w różnych płaszczyznach. Na początku badania nad zawirowaniami na rynkach finansowych koncentrowały się na ustaleniu przyczyn ich powstania. Następnie analizowano przebieg procesów oddziaływania sektora finansów na realną sferę gospodarczą, ze szczególnym uwzględnieniem kanałów transmisji zakłóceń w krajach dotkniętych w różnym stopniu zaburzeniami na rynkach finansowych. W dalszej kolejności przedmiotem analiz stały się sposoby przeciwdziałania skutkom kryzysu, obejmujące m.in. opracowanie tzw. strategii „wyjścia", odnoszących się do mechanizmów przywracania równowagi oraz funkcjonowania gospodarek po zakończeniu programów stabilizacyjnych.

Celem niniejszego opracowania jest wskazanie obszarów dostosowań na rynkach pracy, które stały się dla wielu gospodarek UGW jednym z głównych elementów strategii wychodzenia z kryzysu. Analiza koncentrująca się na gospodarkach,

które przyjęły euro w 1999 r.[1], pokazuje, że konsekwencje kryzysu w postaci redukcji tempa wzrostu PKB czy przyrostu bezrobocia w różnym stopniu dotknęły gospodarki krajów strefy euro, przy czym silną dywersyfikację reakcji poszczególnych uczestników UGW zaobserwowano także po 2009 r., czyli w fazie wychodzenia z kryzysu.

2. Znaczenie elastyczności rynków pracy w unii walutowej

W warunkach unii walutowej dostosowania płac i cen stanowią podstawowy mechanizm poprawiający konkurencyjność i umożliwiający powrót do stanu równowagi makroekonomicznej. Tak zwana nominalna elastyczność, odnosząca się do zmian płac i cen, jest jednym z kryteriów teorii optymalnych obszarów walutowych sformułowanej przez R. Mundella w 1961 r. Zgodnie z modelem klasycznym, leżącym u podstaw koncepcji Mundella, równowaga osiągana na rynku pracy poprzez dostosowanie płac pozwoliłaby zmniejszyć koszty wstrząsów asymetrycznych w gospodarkach funkcjonujących w obszarze jednowalutowym. W sytuacji wystąpienia ujemnego wstrząsu popytowego redukcja płac pozwala bowiem nie tylko ograniczyć bezrobocie i zwiększyć popyt na siłę roboczą, ale poprzez obniżenie kosztów pracy wpływa na ograniczenie poziomu cen w gospodarce bądź hamowanie ich tempa wzrostu. Ponadto powyższe dostosowania wywołują wzrost realnej podaży pieniądza, co z kolei wpływa na obniżkę krajowych stóp procentowych. Oczekuje się, że mechanizm ten będzie pobudzał wewnętrzny popyt i przywróci równowagę makroekonomiczną. Należy zauważyć, że w gospodarce otwartej istotnym kanałem wspomagającym proces dostosowań jest eksport netto, który w warunkach poprawy konkurencyjności może przyspieszyć powrót gospodarki do równowagi.

Neutralizowanie dodatnich wstrząsów popytowych, mających miejsce w warunkach w wysokim stopniu elastycznych płac, następuje z kolei poprzez wzrost płac nominalnych i poziomu cen (bądź poprzez przyspieszenie tempa wzrostu cen). Powyższe zmiany wpływają na ograniczenie łącznego popytu między innymi na skutek spadku realnej podaży pieniądza i wzrostu stóp procentowych, a także w wyniku realnej aprecjacji waluty krajowej. Konsekwencją powyższych dostosowań jest spadek produkcji bądź wyhamowanie jej tempa wzrostu. Znaczenie dostosowań poziomu cen jako mechanizmu przywracania równowagi w gospodarce otwartej podkreślał Milton Friedman [za: King 1990], pisząc, że zmiany cen krajowych mogą mieć taki sam wpływ na wymianę handlową jak zmiany nominalnego kursu walutowego, pod warunkiem że reagują w wystarczającym stopniu, a więc wykazują odpowiedni poziom elastyczności. Redukcja poziomu cen krajowych (p) przy stałym kursie nominalnym (e_n) oznacza, zgodnie z formułą realnego kursu walutowego, realną deprecjację waluty krajowej (e_r): $e_r = e_n p/p^*$.

[1] Do analizy włączono także Grecję, która przyjęła euro w 2001 r.

Należy zauważyć, że tempo dostosowań płac, zgodnie z klasyczną teorią ekonomii, uzależnione jest od rozwiązań instytucjonalnych, takich jak: poziom płac minimalnych, wielkość pozapłacowych kosztów pracy, system negocjacji płacowych, pozycja związków zawodowych, regulacje prawne w zakresie zatrudnienia i zwalniania pracowników czy też system zasiłków dla bezrobotnych. Zróżnicowanie powyższych rozwiązań między krajami unii walutowej implikuje nie tylko odmienne reakcje ich gospodarek na wstrząsy, ale wpływa także na zdywersyfikowanie tempa przywracania równowagi makroekonomicznej.

Warto dodać, że klasyczna teoria optymalnych obszarów walutowych wskazuje, że ograniczeniu kosztów utraty niezależności narzędzi polityki pieniężnej sprzyjają, oprócz dostosowań płac i cen, przepływy siły roboczej między krajami unii, a także wysoki poziom otwartości gospodarek, mierzony na przykład relacją eksportu i importu do PKB[2], oraz wysoki stopień zróżnicowania struktury produkcji i wymiany handlowej[3], które redukują prawdopodobieństwo wystąpienia wstrząsów asymetrycznych względem pozostałych obszarów wchodzących w skład unii walutowej. Zakres niniejszego opracowania koncentruje się jednak na przedstawieniu zróżnicowania gospodarek strefy euro pod względem rozwiązań instytucjonalnych warunkujących poziom elastyczności rynków pracy oraz na wskazaniu obszarów przeprowadzenia reform wspierających po kryzysie powrót do równowagi makroekonomicznej.

3. Zróżnicowanie elastyczności rynków pracy w krajach strefy euro

3.1. Płace minimalne

Wśród krajów członkowskich strefy euro można dostrzec wyraźne rozbieżności w zakresie rozwiązań instytucjonalnych dotyczących organizacji i funkcjonowania rynków pracy. Jedna z zasadniczych różnic dotyczy poziomu ustawowej płacy minimalnej. Rozwiązanie to, mające na celu z jednej strony ochronę pracowników poprzez zapewnienie im minimalnego wynagrodzenia, a z drugiej podtrzymanie popytu wewnętrznego w czasie recesji, stanowi istotną barierę ograniczającą dostosowania płac „w dół". Tabela 1 przedstawia wysokość ustawowej płacy minimalnej w krajach strefy euro w okresie 1999-2011. Jak można zauważyć, płaca minimalna nie występuje w Niemczech, Austrii, Finlandii i na Cyprze, co w dużej mierze przyspiesza dostosowania na rynkach pracy po różnego rodzaju zaburzeniach. Pozostałe kraje strefy euro utrzymują minimalne wynagrodzenie, przy czym najwyższe stawki wykazują kraje najbogatsze, co wynika z powiązania płacy minimalnej ze średnim poziomem wynagrodzenia w gospodarce.

---

[2] Kryterium stopnia otwartości gospodarek będących członkami jednego obszaru walutowego przypisuje się R. McKinnonowi.

[3] Kryterium wprowadzone do teorii optymalnych obszarów walutowych przez P. Kenena.

Tabela 1. Wysokość płac minimalnych w krajach strefy euro (w euro)

Kraje strefy euro	1999	2002	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Belgia	1074,44	1140,24	1210	1259	1309,6	1387,5	1387,5	1415,24
Niemcy	-	-	-	-	-	-	-	-
Irlandia	-	1008,93	1183	1402,7	1461,85	1461,85	1461,85	1461,85
Grecja	522	571,71	667,68	730,3	794,02	817,83	862,82	862,82
Hiszpania	485,71	515,9	598,5	665,7	700	728	738,85	748,3
Francja	1035,97	1127,23	1286,09	1254,28	1280,07	1321,02	1343,77	1365
Włochy	-	-	-	-	-	-	-	-
Cypr	-	-	-	-	-	-	-	-
Luksemburg	1162,08	1290,21	1466,77	1570,28	1570,28	1641,74	1682,76	1757,56
Malta	464,93	557,45	555,06	601,9	617,21	634,88	659,92	664,95
Holandia	1064,2	1206,6	1264,8	1300,8	1335	1381,2	1407,6	1424,4
Austria	-	-	-	-	-	-	-	-
Portugalia	356,72	406,01	437,15	470,17	497	525	554,17	565,83
Słowenia	361,33	432,63	490,07	521,8	538,53	589,19	597,43	748,1
Słowacja	69,43	115,01	167,76	220,71	241,19	295,5	307,7	317
Finlandia	-	-	-	-	-	-	-	-

Źródło: opracowanie własne na podst.: Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/web/_download/Eurostat_Table_tps00155FlagDesc.xls (22.10.2011).

Istotne z punktu oceny elastyczności rynków pracy jest odniesienie tempa wzrostu poziomu płacy minimalnej do inflacji i zmian produktywności. Jak wynika z danych zawartych w tabeli 1, najszybszą dynamikę wzrostu płacy minimalnej w okresie 1999-2011 wykazały Słowacja i Słowenia[4], a spośród krajów tzw. starej piętnastki − Grecja, Portugalia, Irlandia i Hiszpania, gdzie w ciągu 12 lat poziom płacy minimalnej wzrósł odpowiednio o 65%, 58%, 55% i 54%, co odpowiada średniorocznej dynamice płac minimalnych w tych krajach na poziomie od 4,5% do 4,9%.

Porównanie tempa wzrostu ustawowej płacy minimalnej z inflacją wskazuje, że w okresie 1999-2011 w krajach strefy euro wzrost płac minimalnych następował szybciej niż średnioroczny wzrost poziomu cen.

Największe różnice w dynamice ustawowych płac minimalnych odnotowały: Irlandia, Grecja, Hiszpania i Portugalia. Warto dodać, że silny wzrost stawek płac minimalnych miał miejsce bezpośrednio przed kryzysem. Na przykład w Irlandii, gdzie ustawową płacę minimalną wprowadzono w 2000 r., w ciągu dwóch lat (od 2005 r. do 2007 r.) jej poziom wzrósł o 18,5%, podczas gdy średnioroczna stopa in-

[4] Ze względu na stosunkowo krótki okres funkcjonowania tych krajów w strefie euro przedmiotem analizy pozostają kraje unii walutowej z tzw. starej piętnastki, które przyjęły euro w 1999 r., oraz Grecja będąca członkiem strefy euro od 2001 r.

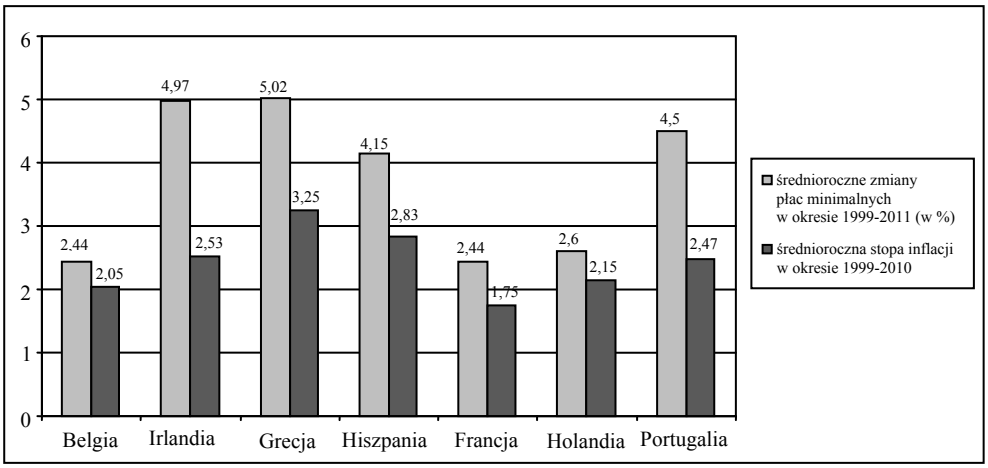

Rys. 1. Średnioroczne zmiany płac minimalnych i stóp inflacji w krajach strefy euro

Źródło: opracowanie własne na podst.: Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/web/_download/Eurostat_Table_tps00155FlagDesc.xls (22.10.2011).

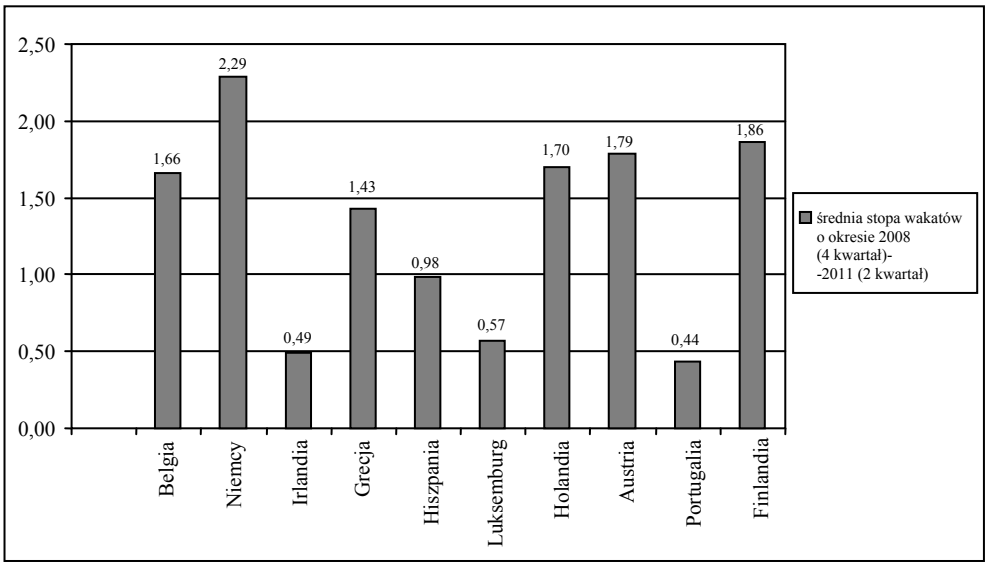

Rys. 2. Stopa wolnych miejsc pracy w krajach strefy euro

Źródło: opracowanie własne na podst.: Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00172 (22.10.2011), (brak danych dla Francji i Włoch).

flacji wyniosła w tym okresie 2,6%. Należy zaznaczyć, że wysokiej dynamice wzrostu płacy minimalnej sprzyjał wysoki stopień „uzwiązkowienia" pracowników, który w przypadku Irlandii w 2009 r. wynosił 33,7%. Wskaźnik ten mierzy liczbę członków związków zawodowych w stosunku do ogółu zatrudnionych. W przypadku Niemiec oraz Holandii wskaźnik ten wynosił w 2009 r. odpowiednio 18% i 19% (dane: OECD, http://stats.oecd.org/index.aspx).

Wzrost płacy minimalnej ogranicza nie tylko dostosowania płac „w dół", ale hamuje popyt na pracę. Dane dotyczące liczby wakatów w stosunku do łącznej liczby zajmowanych i wolnych miejsc pracy, czyli tzw. stopa wakatów jest stosunkowo niska w gospodarkach, gdzie dynamika wzrostu płac minimalnych jest duża.

Jak wynika z danych zamieszczonych na wykresie (rys. 2), w okresie dostosowań rynków pracy po wstrząsach wywołanych kryzysem finansowym (od IV kw. 2008 r. do II kw. 2011 r.) stopa wolnych miejsc pracy była najniższa w gospodarkach Portugalii, Irlandii, Luksemburga[5] i Hiszpanii i kształtowała się w przedziale 0,44-0,98. Niska stopa wakatów świadczy o wolnych dostosowaniach rynków pracy i przedłużającej się fazie kryzysu. Najwyższe wskaźniki (od 1,7 do 2,29), potwierdzające wyższą sprawność dostosowań rynków pracy, charakteryzowały w czasie kryzysu gospodarki Niemiec, Austrii i Holandii, których rynki pracy uważane są za najbardziej elastyczne.

3.2. Koszty pracy a dynamika produktywności

Dostosowania poziomu płac nominalnych, oprócz stóp inflacji, powinny uwzględniać zmiany produktywności siły roboczej. Przyrost płac realnych w tempie wzrostu produktywności nie generowałby bowiem przyspieszenia inflacji. W odniesieniu do krajów, gdzie nie obowiązują płace minimalne, a więc w Niemczech, Austrii czy Finlandii, porównanie stopnia konkurencyjności gospodarek można odnieść do zmian jednostkowych kosztów pracy i dynamiki produktywności siły roboczej.

Jak wynika z danych przedstawionych na wykresie (rys. 3) w części krajów strefy euro tempo wzrostu jednostkowych kosztów pracy przekraczało wzrost produktywności. Do grupy tej należą: Grecja, Hiszpania, Portugalia, Francja i Włochy – kraje, które doświadczyły największych kosztów kryzysu w postaci przedłużającej się recesji (tabela 2) i wysokiego bezrobocia (tabela 3). Wyjątek stanowi Irlandia, której gospodarka przez trzy kolejne lata, począwszy od 2008 r., odnotowała ujemne tempo wzrostu realnego PKB (tabela 2) przy dynamice produktywności mierzonej średniorocznie w okresie 1999-2010, znacząco przewyższającej tempo przyrostu jednostkowych kosztów pracy. Właściwość ta w dużej mierze wynika z wysokiego poziomu innowacyjności gospodarki irlandzkiej, generowanego między innymi

[5] W Luksemburgu ze względu na bardzo wysoki udział sektora usług finansowych w PKB liczba wolnych miejsc pracy w tym okresie wynikała ze specyfiki kryzysu gospodarczego.

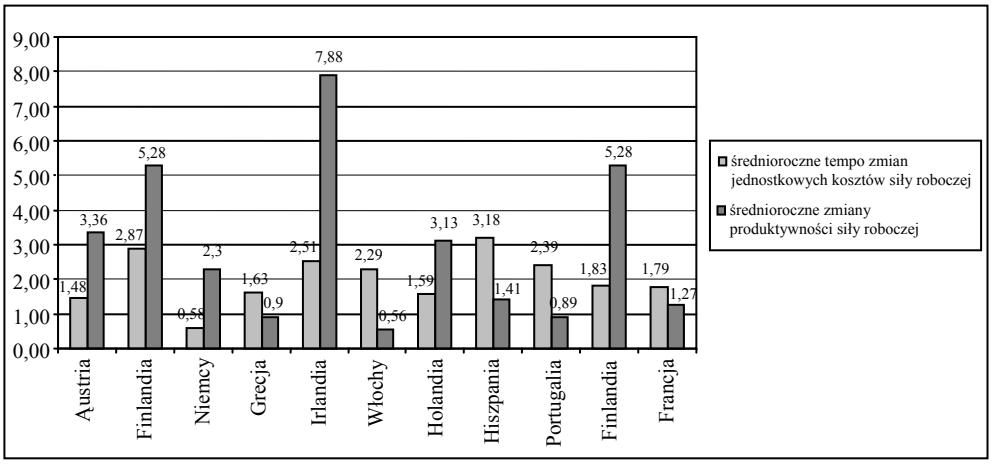

Rys. 3. Zmiany jednostkowych kosztów pracy i zmiany produktywności w wybranych krajach strefy euro w okresie 1999-2010

Źródło: OECD, http://stats.oecd.org/index.aspx.

dzięki dużemu udziałowi kapitału zagranicznego w formie inwestycji bezpośrednich, które charakteryzują przewagi w zakresie zarządzania i rozwiązań technologicznych.

Tabela 2. Średnioroczne stopy wzrostu realnego PKB w krajach strefy euro (w %)

Kraje strefy euro	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
Belgia	3,3	1,7	2,7	2,9	1	–2,8	2,3	2,4
Niemcy	1,2	0,7	3,7	3,3	1,1	–5,1	3,7	2,6
Irlandia	4,5	5,3	5,3	5,2	–3	–7	–0,4	0,6
Grecja	4,4	2,3	5,5	3	–0,2	–3,3	–3,5	–3,5
Hiszpania	3,3	3,6	4,1	3,5	0,9	–3,7	–0,1	0,8
Francja	2,5	1,8	2,5	2,3	–0,1	–2,7	1,5	1,8
Włochy	1,7	0,9	2,2	1,7	–1,2	–5,1	1,5	1
Luksemburg	4,4	5,4	5	6,6	0,8	–5,3	2,7	3,4
Holandia	2,2	2	3,4	3,9	1,8	–3,5	1,7	1,9
Austria	2,6	2,4	3,7	3,7	1,4	–3,8	2,3	2,4
Portugalia	1,6	0,8	1,4	2,4	0	–2,5	1,4	–2,2
Finlandia	4,1	2,9	4,4	5,3	1	–8,2	3,6	3,7

* Prognoza na 2011 r.

Źródło: Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/web/_download/Eurostat_Table_tps00155FlagDesc.xls (22.10.2011).

Tabela 3. Stopy bezrobocia w krajach strefy euro w okresie 2004-2011

Kraje strefy euro	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
Belgia	8,4	8,5	8,3	7,5	7	7,9	8,3	6,7
Niemcy	10,5	11,3	10,3	8,7	7,5	7,8	7,1	5,9
Irlandia	4,5	4,4	4,5	4,6	6,3	11,9	13,7	14,4
Grecja	10,5	9,9	8,9	8,3	7,7	9,5	12,6	17,6
Hiszpania	10,6	9,2	8,5	8,3	11,3	18	20,1	22,2
Francja	9,3	9,3	9,2	8,4	7,8	9,5	9,8	9,9
Włochy	8	7,7	6,8	6,1	6,7	7,8	8,4	8
Luksemburg	5	4,6	4,6	4,2	4,9	5,1	4,6	4,8
Holandia	5,1	5,3	4,4	3,6	3,1	3,7	4,5	4,4
Austria	4,9	5,2	4,8	4,4	3,8	4,8	4,4	3,7
Portugalia	7,5	8,6	8,6	8,9	8,5	10,6	12	12,5
Finlandia	8,8	8,4	7,7	6,9	6,4	8,2	8,4	7,8

* Stan na wrzesień 2011.

Źródło: Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/web/_download/Eurostat_Table_tps00155FlagDesc.xls (22.10.2011).

Jak można zauważyć, w gospodarkach, które po 2009 r. zaczęły wykazywać przyspieszone tempo wzrostu PKB (Niemcy, Finlandia, Austria i Holandia), zmiany kosztów pracy były niższe w porównaniu z tempem wzrostu produktywności siły roboczej. Ponadto warto zaznaczyć, że w takich krajach, jak Niemcy, Austria, Holandia, tempo wzrostu jednostkowych kosztów pracy było niższe niż wzrost inflacji, co wskazuje, że płace nie przyspieszały tempa wzrostu ogólnego poziomu cen w tych gospodarkach. Jednocześnie gospodarki te wykazały szybszą reakcję w postaci spadku stóp bezrobocia w okresie wychodzenia z kryzysu (tabela 3).

3.3. Bariery w zakresie zwalniania i rekrutacji pracowników

Elastyczność rynków pracy w dużej mierze zależy od możliwości łatwego zwolnienia i zatrudnienia pracownika. Pracodawcy, chcąc zerwać z pracownikiem umowę o pracę, muszą przestrzegać procedur prawnych, które niejednokrotnie obciążają ich dodatkowymi kosztami obejmującymi m.in.: odprawy czy rekompensaty za rozwiązanie stosunku pracy. Natomiast ograniczenia po stronie rekrutacji pracowników wiążą się z kosztami obejmującymi nie tylko wynagrodzenia, ale także pozapłacowe obciążenia finansowe, jak obowiązkowe składki na ubezpieczenia społeczne. Z danych OECD wynika, że wskaźnik protekcji zatrudnienia, który uwzględnia koszty zwolnień pracowników w postaci odpraw i rekompensat, długości okresu wypowiedzenia pracy, a także ilości procedur koniecznych do rozwiązania stosunku pracy, wykazuje w strefie euro najniższe bariery w tym względzie : w Irlandii, Holandii,

Finlandii i Austrii (rys. 4). Z kolei, najwyższe indeksy restrykcyjności regulacji w zakresie redukcji zatrudnienia charakteryzują rynki pracy w Luksemburgu, Hiszpanii, Portugalii i Grecji (rys. 4). Wyniki te wydają się wskazywać na koleją przyczynę o charakterze instytucjonalnym, hamującą tempo dostosowań rynków pracy w krajach takich, jak Hiszpania, Portugalia czy Grecja. Warto także zauważyć, że indeks wskazujący na poziom ochrony osób zatrudnionych jest zdecydowanie wyższy w krajach Unii Europejskiej w porównaniu ze Stanami Zjednoczonymi, gdzie wynosi 0,85.

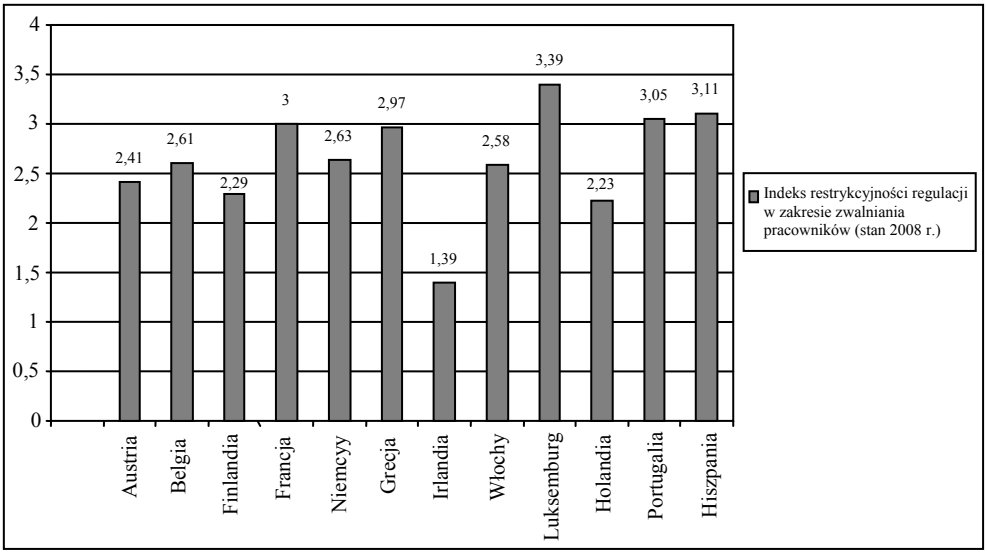

Rys. 4. Indeks restrykcyjności regulacji w zakresie zwalniania pracowników

Źródło: http://stats.oecd.org/Index.aspx((22.10.2011).

Koszty ponoszone przez pracodawców wraz z zatrudnianiem pracowników również stanowią o poziomie elastyczności rynku pracy. Jedną z miar odzwierciedlających zarówno obciążenia fiskalne, jak i inne obowiązkowe narzuty na płace jest tzw. klin podatkowy. Wskazuje on na odsetek przeciętnych obciążeń nakładanych na średni poziom płac i odzwierciedla różnice w poziomach płacy netto i brutto. Przy niższych wartościach wskaźnika, zbliżających poziom płacy netto i brutto, należy oczekiwać wzrostu popytu na pracę oraz podaży pracy.

W analizowanej grupie krajów najwyższe obciążenia płac w postaci tzw. klina podatkowego w 2010 r. wykazywały gospodarki Belgii, Francji, Niemiec, Włoch i Austrii. Wskaźniki te wynikały nie tylko z obciążeń fiskalnych, ale także z wysokich kosztów ponoszonych na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne. W Irlandii klin podatkowy był najniższy (23,4%) i bliski poziomowi występującemu w Stanach Zjednoczonych (27,5%), gdzie rynek pracy uważany jest za jeden z najbardziej ela-

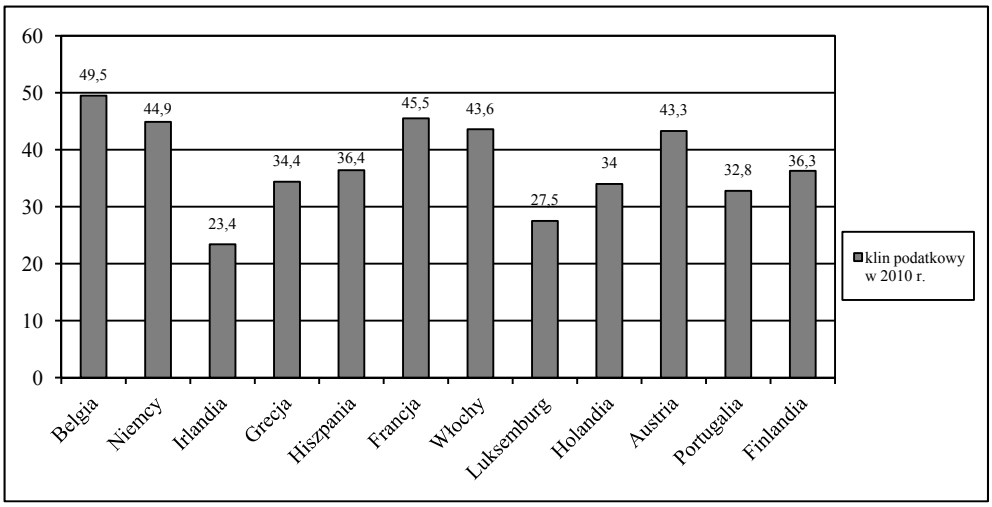

Rys. 5. Klin podatkowy jako procent płacy brutto w gospodarkach strefy euro (stan na 2010 r.)

Dane: Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/earnings/main_tables (22.10.2011).

stycznych. W krajach strefy euro, których rynki pracy zaliczane są do mało elastycznych (Hiszpanii, Portugalii, Grecji), wskaźnik narzutów na płace był stosunkowo niski, przy czym nie zapewniał wysokiej stopy tworzenia nowych miejsce pracy (zob. rys. 2).

3.4. Stopa zastąpienia

Przeciwdziałanie negatywnym skutkom bezrobocia obejmuje zarówno działania aktywne, jak i pasywne. Do działań aktywnych należą m.in.: szkolenia podnoszące kwalifikacje pracowników, bodźce zachęcające do rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej. Natomiast do pasywnych zalicza się różnego rodzaju transfery wypłacane osobom bezrobotnym, mające na celu potrzymanie ich dochodów i przez to konsumpcji (tzw. automatyczne stabilizatory koniunktury). Zarówno wysokość zasiłków dla bezrobotnych, jak i okres ich otrzymywania różną się w zależności od rozwiązań przyjętych w danym kraju. Jednym z mierników odzwierciedlających skalę świadczeń otrzymywanych przez osoby zarejestrowane jako bezrobotne jest tzw. stopa zastąpienia. Mierzy ona relację zasiłku do płacy, zazwyczaj odnoszonej do przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce.

Metodologia przyjęta przez OECD uwzględnia w kalkulacji stóp zastąpienia wysokość otrzymywanych przez beneficjentów płac w okresie przed utratą pracy, czas otrzymywania środków, a także sytuację rodzinną osób bezrobotnych. Wykres (rys. 6) przedstawia stopę zastąpienia odnoszącą się do relacji zasiłku do płacy osób

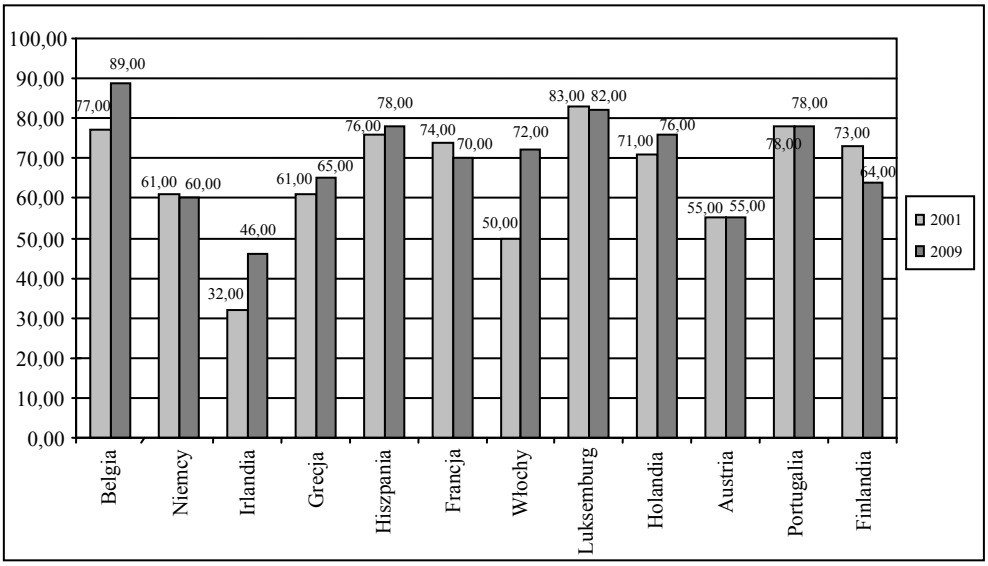

Rys. 6. Stopa zastąpienia w krajach strefy euro w 2001 i 2009 r.

Dane: OECD, http://www.oecd.org/dataoecd/17/21/39720238.xls (22.10.2011).

najmniej zarabiających, stanowiącej 67% średniej płacy w gospodarce. Wskaźnik ten najlepiej informuje o zagrożeniu, jakie zbyt wysoka relacja zasiłku do płacy stwarza dla motywacji osób bezrobotnych, szczególnie w czasie recesji, gdy poziom płac obniża się. Zbyt wysoki zasiłek zniechęca bowiem do podjęcia pracy za niskie wynagrodzenie. Ze względu na wysoką stopę zastąpienia problem demotywacji w zakresie podejmowania pracy może mieć miejsce w przypadku bezrobotnych w Belgii, Luksemburgu, Portugalii, Hiszpanii, a także w Holandii. Najniższy wśród krajów strefy euro poziom stopy zastąpienia wykazały gospodarki Irlandii, Austrii i Niemiec, przy czym o ile w przypadku dwóch ostatnich krajów stopa zastąpienia obniżyła się bądź utrzymała na niezmienionym poziomie od 2001 r., o tyle w Irlandii zdecydowanie wzrosła (z 32% do 46%).

4. Reformy uelastyczniające rynki pracy w krajach strefy euro – wyzwania i przykłady podjętych działań

Konsekwencje kryzysu w strefie euro szczególnie silnie odczuły kraje o mało elastycznych rynkach pracy. Koszty zakłóceń na rynkach finansowych, jakie w niedługim czasie odzwierciedliły się w postaci rosnącego bezrobocia i przedłużającej recesji, zmusiły większość z gospodarek do podjęcia reform strukturalnych, mających na celu poprawę działania rynkowych mechanizmów dostosowawczych. Ze względu na niesprawności absorbowania zakłóceń gospodarczych przez rynek pracy, wynika-

jące między innymi z szybkiego wzrostu kosztów siły roboczej, jednym z podjętych działań uelastyczniających dostosowania płac było zaprzestanie ich indeksacji. Zamrożenie stawek najniższych ustawowych wynagrodzeń wprowadziła w 2008 r. Irlandia, w 2009 r. Belgia, a w 2010 r. Grecja (tabela 1). Ponadto niektóre kraje, m.in. Grecja, Francja i Portugalia, wprowadziły tak zwane kontrakty dla młodych, które umożliwiły zatrudnianie osób po raz pierwszy wchodzących na rynek pracy za płacę poniżej minimalnej.

W obliczu kryzysu polem reform w wielu gospodarkach strefy euro stały się także systemy indeksacji płac, zasady ochrony zatrudnienia oraz pozapłacowe koszty pracy. W 2010 r. Hiszpania, Portugalia i Grecja wprowadziły ograniczenia w ochronie osób zatrudnionych na czas nieokreślony poprzez obniżenie wysokości odpraw, odszkodowań i skrócenie okresów wypowiedzenia umów o pracę. W gospodarkach tych umożliwiono także redukcję składek na ubezpieczenia społeczne osób zatrudnianych poniżej 25. roku życia. W wielu krajach redukcja pozapłacowych kosztów pracy, np. w Portugalii od 2010 r., odbyła się kosztem podniesienia podatku VAT. W celu zachęcenia przedsiębiorców do wzrostu zatrudnienia zliberalizowano także zasady zatrudniania na czas określony.

Wyzwaniem uelastyczniającym rynki pracy w większości krajów strefy euro pozostaje decentralizacja systemów negocjacji płacowych ze szczebla sektorowego na szczebel przedsiębiorstw. Zbiorowy system negocjacji, zwłaszcza sektorowy, generuje bowiem wzrost żądań płacowych poszczególnych grup zawodowych i przekłada się na utrwalenie mechanizmu roszczeń płacowych, który w długim okresie oznacza ogólny wzrost kosztów i cen, a przez to spadek konkurencyjności gospodarki.

Tabela 4. Przynależność do związków zawodowych w krajach strefy euro w okresie 1985-2010

Kraje strefy euro	1985	1990	1995	2000	2005	2009	2010
Austria	51,60	46,93	41,06	36,64	33,33	28,62	28,12
Belgia	52,43	53,94	55,71	49,48	52,87	52,03	..
Finlandia	69,08	72,55	80,44	74,97	72,43	69,17	69,96
Francja	13,61	9,91	8,78	8,03	7,73	..	..
Niemcy	34,67	31,22	29,22	24,57	21,68	18,80	18,61
Grecja	..	34,12	31,29	26,51	24,64	..	..
Irlandia	51,47	48,53	45,14	38,00	33,96	33,69	..
Włochy	42,49	38,81	38,07	34,80	33,59	34,70	35,14
Luksemburg	52,11	46,36	43,51	42,53	41,39	..	..
Holandia	28,02	24,34	25,66	22,93	21,03	19,41	..
Portugalia	44,61	27,97	25,36	21,65	21,25	20,15	19,34
Hiszpania	10,23	12,54	16,33	16,74	15,22	15,87	..
Szwecja	81,28	80,02	83,14	79,08	76,52	68,41	68,37

Dane: OECD, http://www.oecd.org/dataoecd/17/21/39720238.xls (22.10.2011).

Rozwiązaniem sprzyjającym poprawie konkurencyjności gospodarek jest system negocjacji płac, zapewniający powiązanie zmian płac realnych z poziomem produktywności pracy. Jak wynika z dotychczasowych badań nad rynkami pracy [Grauwe 2003; Berger, Danninger 2007], negocjacje na szczeblu przedsiębiorstw bądź na szczeblu ponadbranżowym hamują wzrost wynagrodzeń realnych ponad wzrost produktywności. Reformy w tym zakresie podjęła m.in. Hiszpania, gdzie w czerwcu 2010 r. parlament zatwierdził reformy ograniczające negocjacje zbiorowe na szczeblu centralnym, zezwalając na ustalanie w wielu branżach płac na poziomie przedsiębiorstw i ograniczając zakres obszarów wymagających podejmowania przez przedsiębiorców konsultacji ze związkami zawodowymi.

Kolejnym wyzwaniem w zakresie reform przyczyniających się do uelastycznienia rynków pracy w strefie euro są działania zmierzające do redukcji tzw. stopy zastąpienia, czyli relacji zasiłku dla bezrobotnych do płacy. W niektórych krajach strefy euro wskaźnik ten przekracza 75% (rys. 6), co obniża motywacje bezrobotnych do aktywnego poszukiwania pracy. Ponadto w obliczu problemów finansów publicznych i niskiej stopy zatrudnienia część krajów strefy euro zdecydowała się na podniesienie wieku emerytalnego. Reformy w tym zakresie przeprowadziły m.in. Francja, Niemcy, Hiszpania i Holandia. Propozycje wydłużenia wieku emerytalnego oraz ograniczenie możliwości przejścia na wcześniejsze emerytury wiążą się jednak z pozytywnymi efektami osiąganymi w długim okresie. Na przykład reforma przeprowadzona w Holandii zakłada stopniowe wydłużanie okresu pracy (najpierw do 66 lat od 2020 r., a docelowo do 67. roku życia w 2025 r.). Natomiast zmiany zwiększające wiek emerytalny do 67 lat, zaakceptowane w 2010 r. przez parlament Hiszpanii, mają obowiązywać dopiero od 2013 r.

Działanie strukturalne w zakresie uelastycznienia rynków pracy, które mogłyby w krótszym czasie przynieść pozytywne efekty, dotyczą m.in.: koncentrowania się na aktywnych formach promowania zatrudnienia czy przeciwdziałania bezrobociu [Allard, Everaert 2010]. Wydatki na politykę wspierającą zatrudnienie i ograniczającą bezrobocie wahają się w krajach strefy euro od 0,91% PKB (Grecja) do 3,8% PKB (Belgia). Najwięcej wydatków (ok. 60%) przeznacza się na finansowe wsparcie osób bezrobotnych, co zaliczane jest do działań pasywnych. Około 28% wydatków przeznaczanych na wspieranie rynków pracy obejmują koszty związane z aktywnymi formami przeciwdziałania bezrobociu.

Spośród krajów strefy euro największą część wydatków na aktywne formy walki z bezrobociem, w tym: szkolenia, ulgi dla pracodawców zwiększających zatrudnienie lub promujące podjęcie pracy przez młode osoby, które po raz pierwszy wchodzą na rynek pracy, a także na wsparcie samozatrudnienia, przeznaczają: Belgia, Holandia, Francja i Finlandia, gdzie w 2009 r. wielkość wydatków w relacji do PKB wyniosła od 1% do 0,75% (rys. 7). Najniższe wydatki na aktywne formy walki z bezrobociem wykazały Grecja (0,22%) i Włochy (0,33%). Trzeci rodzaj wydatków związanych w polityką zatrudnienia i przeciwdziałania bezrobociu obejmuje koszty administracji, w tym instytucji obsługujących bezrobotnych, np. urzędy pracy. Śred-

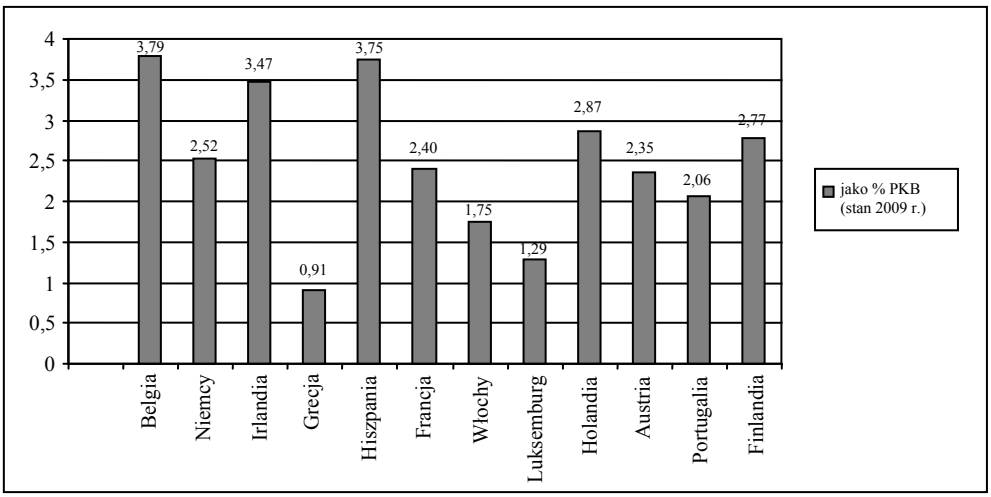

Rys. 7. Wielkość wydatków w ramach polityki zatrudnienia i przeciwdziałania bezrobociu

Źródło: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/ (22.10.2011).

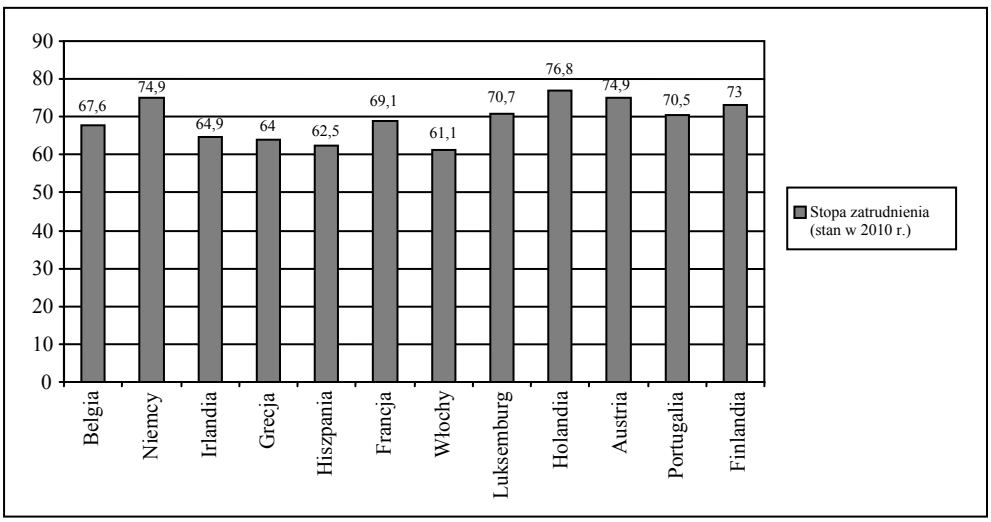

Rys. 8. Stopa zatrudnienia w krajach strefy euro

Źródło: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/ (22.10.2011).

nio w krajach strefy euro ok. 12% ogółu wydatków jest przeznaczanych na różnego typu instytucje i programy zajmujące się między innymi pośrednictwem pracy.

Zadaniem stojącym nie tylko przed krajami strefy euro, ale też innymi członkami Unii Europejskiej, wyznaczonym w ramach strategii „Europa 2020", jest osiąg-

nięcie docelowej stopy zatrudnienia w odniesieniu do populacji w wieku 20-64 lata na poziomie 75%. Stopa zatrudnienia jest kolejnym wskaźnikiem świadczącym o zróżnicowaniu rynków pracy w krajach unii walutowej.

Gospodarki o stosunkowo elastycznych rynkach pracy charakteryzują się wyższą stopą zatrudnienia, mierzącą odsetek osób posiadających pracę w grupie ludności w wieku produkcyjnym. Jak wynika z danych na rysunku 7 najwyższy odsetek zatrudnionych w relacji do populacji w wieku produkcyjnym wykazują w strefie euro: Holandia (76,8%), Niemcy (74,9%) i Austria (74,9%). Warto zauważyć, że wysoka stopa zatrudnienia warunkuje poziom zasobów czynników wytwórczych i wpływa na wzrost gospodarczy, dlatego większe zaangażowanie osób w wieku produkcyjnym przekłada się na długookresowe tempo wzrostu PKB.

5. Podsumowanie

W gospodarkach strefy euro kryzys finansowy stosunkowo szybko przeniósł się na realną sferę gospodarczą. Transmisji zakłóceń sprzyjał wysoki poziom otwartości krajów członkowskich unii walutowej. Jednak siła reakcji oraz dostosowań poszczególnych gospodarek była różna, co uwarunkowane było w dużej mierze rozbieżnościami strukturalnymi odnoszącymi się do funkcjonowania rynków pracy.

Gospodarki o stosunkowo elastycznych rynkach pracy (Niemcy, Holandia, Finlandia, Austria) doświadczyły niższych kosztów recesji, np. w odniesieniu do skali wzrostu bezrobocia, a także szybciej rozpoczęły powrót na długookresową ścieżkę wzrostu gospodarczego. Natomiast gospodarki wykazujące ograniczenia w dostosowaniach rynków pracy, np. w postaci wysokiej dynamiki wzrostu płac minimalnych, dużych rozbieżności między zmianami produktywności a wzrostem wynagrodzeń, rozbudowanych regulacji utrudniających zwalnianie pracowników, charakteryzował wydłużony okres recesji czy spowolnienia wzrostu PKB oraz wyższe stopy bezrobocia. Pokryzysowe doświadczenia krajów strefy euro są zgodne z teorią ekonomii, która wskazuje, że tempo dostosowań rynków determinuje wzrost gospodarczy i ma szczególne znaczenie dla rozkładu kosztów i korzyści uczestnictwa w unii walutowej.

Można oczekiwać, że zakres podjętych przez część krajów reform w zakresie uelastycznienia rynków pracy, obejmujący m.in.: redukcję automatycznej indeksacji płac, ograniczenie ochrony zatrudnienia czy obszarów wymagających zbiorowych negocjacji płacowych, przyczyni się do obniżenia kosztów pracy, co z kolei przełoży się na poprawę konkurencyjności ich gospodarek i zmniejszy nierówności w bilansach handlowych. Należy jednak pamiętać, że zarówno wprowadzanie reform strukturalnych, jak i uwidocznienie ich efektów wymaga czasu, dlatego na pozytywne skutki podjętych działań trzeba będzie z pewnością poczekać.

Literatura

Allard C., Everaert L., *Lifting euro area growth: Priorities for structural reforms and governance*, IMF SPN/10/19, 2010.

Annett A., *Lessons from Successful Labor Market Reformers in Europe*, IMF Policy Discussion Paper 07/1, 2007.

Berger H., Danninger S., *Labor and Product Market Deregulation: Partial, Sequential, or Simultaneous Reform?*, IMF Working Paper, WP 05/227, 2007.

Grauwe P. de, *Unia walutowa*, PWE, Warszawa 2003.

Eurostat, Labour Market Statistics, Eurostat Pocketbooks, European Commission, Luxembourg 2011.

Friedman M., *The Case for Flexible Exchange Rates*, za: P. King , *International Economics and International Economic Policy*, Mc-Graw Hill Inc., New York 1990.

Mundell R., *A Theory of Optimal Currency Areas*, „American Economic Review" 1961, No. 51.

OECD, *Employmet Outlook*, 2011, www.oecd.org/employment/outlook.

Spain Staff Report for the 2011 Article IV Consultation, IMF Country Report No. 11/215, 2011.

CHALLENGES FOR LABOUR MARKET REFORMS IN THE EURO ZONE COUNTRIES AS CONSEQUENCES OF FINANCIAL CRISIS 2007-2009

Summary: The article analyses the main areas of adjustments on the labour markets in the euro zone countries after the financial turmoil. There is a high level of diversity between the euro zone countries in the field of labor market flexibility. Nominal statutory wages, strong position of trade unions, as well as employment protection measures and low labour productivity impede adjustment processes in some of EMU economies. Countries which have undertaken reforms increasing the level of labour flexibility (like Germany) registered during the financial crisis lower unemployment rates and started to recover faster after 2009. This evidence confirms theoretical approach according to which economies with rigid mechanisms of labour market adjustments suffer more form shocks, especially when they are members of a monetary union.

Keywords: reform of labour markets, labour market flexibility, economic integration.